

Ağlayan Gelin; 'Ters Lale'yi (*Fritillaria imperialis* L.) tanıyor muyuz?

Soğanlı bitki, yılın büyük bir kısmını toprak altında soğan, yumru, korm veya rizom şeklinde geçiren, çoğu ilkbaharda, bir kısmı da sonbaharda çiçekler açan bitkilere denir. Bu bitki grubuna aynı zamanda **geofit (yer bitkisi)** adı da verilir. Soğanlı bitkilere lale, nergis, zambak (lilium), glayöl, iris (süsen), çiğdem, sümbül, kardelen, ters lale, siklamen ve anemon gibi bitkiler örnek gösterilebilir.

Soğanlı bitkiler park ve bahçelerde dış mekân süs bitkisi olarak kullanıldıkları gibi, saksı bitkisi ve kesme çiçek olarak da oldukça fazla kullanılan ve aranan bitkilerdir. Günümüzde soğanlı bitkiler süs bitkileri piyasasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Soğanlı bitkilerin soğan, yumru ve rizom gibi toprak altı organları sayesinde orijinal habitatlarından başka ülkelere canlı olarak taşınabilmeleri nedeniyle doğadan sökülerek başka ülkelere götürülmesi ve ticaretinin yapılması çok kolaydır. Bu özellik, soğanlı bitkilere büyük ölçüde ekonomik değer kazandırmıştır.

Soğanlı bitkilerin yaşam döngüsü 3 temel bölüme ayrılır. Bunlar 1) Gelişme dönemi, 2) Çiçeklenme ve Meyve Bağlama Dönemi, 3) Dinlenme (Dormansi-Uyku) Dönemi. Sonbaharda dinlenme döneminde dikilen geofitlerde önce kökler oluşur, daha sonra gövde toprak altında yavaş yavaş gelişmeye başlar. Kış boyunca bu durumda bekleyen bitkiler, toprağın ısınmasıyla birlikte hızlı bir şekilde büyür ve sürgünleri gelişir. Çiçeklenme döneminde bitki çiçek açıp tohum bağlar. Her türün çiçeklenme dönemi türün özellikleriyle birlikte yükseklik ve iklim koşullarına göre değişir. Dinlenme dönemi tohumların olgunlaşp yaprakların tamamen kurduğu dönemden başlayıp, soğanın yeniden gelişmek üzere köklenmeye başladığı döneme kadar geçen süreyi kapsar. Soğan dinlenme dönemini geçirdikten sonra uygun sıcaklık ve ortamda gelişme dönemine geçer.

Ters lale (ağlayan gelin)

Ters lale, Liliaceae familyası, *Fritillaria* cinsinde yer alır. Ters lale ismi, çiçeklerinin laleye benzemesinden, ancak lalenin aksine aşağıya eğik olmasından dolayı verilmiştir. Ters lalaye halk arasında **ağlayan gelin**, **şah tuğu (tuğ-u şahı)**, **kral lalesi**, **şerefeli lale**, **gülnahan**, **yağla çanı**, **yere bakan lale**, **Semdinli lalesi** gibi isimler verilir. Ters lale doğal olarak dünyada geniş bir alana yayılmış olup ülkemiz dışında, Kuzey Irak, İran, Afganistan,

Ters lale soğanlı bir bitki türüdür. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği zaman Meryem Ana'nın gözyaşlarından yere akan damlalarla yetiştiğine inanılan, adına "ağlayan gelin" de denen ters laleler aynı zamanda Hristiyan âleminin kutsal çiçeği olarak da kabul edilir. Ters lale hakkında detaylı bilgi vermeden önce soğanlı bitkiler hakkında kısaca bilgi verelim.

Pakistan ve Keşmir bölgelerinde geniş bir yayılış göstermektedir. Ülkemizde; Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya, Gaziantep, Elazığ, Tunceli, Muş, Adıyaman, Siirt, Şırnak, Bingöl, Bitlis ve Hakkâri illerinde olmak üzere 1200-2500 m arasındaki rakımlarda, dağ yamaçları ve çalılıklarda doğal yayılış gösterir.

Bitki 1 metreye kadar (genellikle 60-90 cm) boylanabilir. Ters lale genel olarak iklim koşullarına bağlı olarak **Nisan-Mayıs ayı başlarında çiçek açar**. Çiçekleri gövdenin tepesinde, ağzı aşağıya dönük olup çan şeklinde ve 5-9 adet arasındadır. Çiçek rengi sarı, kırmızı, turuncu veya bunların farklı tonlarında olur. Taç yapraklarının 1) iç tabanında beyaz, inci tanesini andıran ve bal özü salgılayan bezler bulunur. Bu bezlerden zaman zaman nektar (balözü) damlar. Bu nedenle bitkiye halk arasında "**ağlayan gelin**" adı da verilir. Ters lale peyzaj düzenlemelerinde; çiçek parterlerinde, yol kenarlarında, kaya bahçelerinde, bina girişlerinde, beton çiçekliklerde, balkon ve pencere altıklarında yaygın olarak kullanılır ve kullanıldıkları alana dikkat çekici bir imaj kazandırır. Ayrıca saksılarda, sergilerde dekoratif amaçlarla kullanılabilir. Hoş olmayan kokusundan dolayı kesme çiçek olarak kullanılmaz. Soğanları ayrıca kozmetik ve ilaç sanayinde kullanılır.

İyi gelişmiş bir ters lale soğanı ortalama 8 cm çapındadır. Soğan, iki katlı, etli ve pul şeklinde yapraklardan oluşur. Üretimi tohum ve soğanla yapılır. Tohumla üretim yavaş ve uzun süre aldığı için ticari olarak pek tercih edilmez. Soğanla çoğaltma en yaygın ve en kolay üretim yöntemlerinden biridir. Soğanların bölünmesiyle yavru soğanlar elde edilir. Soğanın tabanın-

daki gövde konisi 1 cm derinliğinde çapraz şekilde çizilir ve olduğu gibi dikilir. Bir sonraki yıl farklı büyüklüklerde bir veya iki adet orta büyüklükte soğan elde edilir. Soğanların tabanının çiziminde kullanılan bıçağın steril olmasına özen gösterilmelidir. Soğanlar kesildikten sonra mutlaka mantari hastalıklara karşı, fungusitlerle ilaçlanmalıdır. Üretim amacıyla kullanılacak soğanların çevre büyüklüğü 16 cm'den büyük olmalıdır. Çevresi 18 cm ve üzerinde olan soğanlar büyük ve ihracata uygun soğanlardır. Soğanlar büyüdükçe daha fazla çiçek kandiili verme gücüne sahiptirler.

Ters lale soğanları yaz aylarının sonlarında veya erken sonbaharda (Ağustos-Eylül), soğanlar kök oluşturmadan önce dikilir. Soğanlar, büyüklüklerine bağlı olarak 3-15 cm derinliğe dikilir. Dikim aralığı yine soğan büyüklüğüne göre 3-20 cm arasında değişir. 18 cm büyüklüğündeki soğanlardan 1 dekara (1000 m²) 15.000 adet, 16-18 cm büyüklüğündeki soğanlardan dekara 21.000 adet, 12-14 cm büyüklüğündekiler 28.000 adet, 10-12 cm olanlar 42.000 adet ve 10 cm'nin altında büyüklüğe sahip olan soğanlar ise dekara 70-80 kg dikilir.

Soğanın ticari değerini büyüklük veya iriliği belirler. Gelişmekte olan soğanın irilik ve ağırlığındaki en büyük artış çiçeklenme döneminden itibaren gerçekleşir. Çiçeklenme ve sonrasında tohum gelişmesi soğanın gelişmesini olumsuz etkiler. Soğan amaçlı üretimde, bitki çiçek açmaya başladığında çiçek tomurcuqları koparılsa soğanlar daha fazla irileşir. Çiçekleri koparılmayan bitkilerin soğanları çiçekleri koparılanlara oranla % 30 daha küçük kalır. Çiçek koparma işleminde, çiçekler tomurcuk halindeyken trnak-

la koparılmalıdır. Ters lale soğanları suya hassas olduğundan aşırı sulamadan kaçınılmalıdır. Bitkinin ilk gelişme dönemi ile son dönemde daha az sulama yapılmalıdır. Bitkilerin tohum bağlamaya başlayıp yaprakların sarardığı dönemde sulama yapılmamalıdır. Ters lale yetiştiriciliğinde görülen önemli zararlılar; kök-ur nematodu, zambak hortumlu böceği, hastalıklar ise kök çürüklüğü-solgunluk ve kurşunlu küf hastalığıdır.

Yetiştirme koşullarına bağlı olarak bitki Mayıs sonu veya Haziran ortasına doğru kurumaya başlar. Üst aksam iyice kuruduktan sonra soğan sökülmesine başlanır. Söküm esnasında soğanlara zarar vermeye özen gösterilmelidir. Sökülen soğanlar toplanıp gölge ve havadar bir yerde kurutulur. Kuruyan soğanlar büyüklüklerine göre tasnif edilir. Soğanlar kâğıt veya gazete serilmiş kasalara alt kısımları üst üste gelecek şekilde tek sıra halinde yerleştirilir. Daha sonra kasalar depolarda üst üste gelecek şekilde istiflenerek yaz sonuna kadar bekletilir. İlk depolama sıcaklığının 25° C, ilk 3 haftadan sonra ise 20° C olmasına dikkat edilmelidir. Ters lale saksı bitkisi olarak kullanılacaksa soğanların, önce 25° C'de tutulması daha sonra 2° C'de 4 ay soğuklatılması gerekir. Soğuklama ihtiyacının karşılanmasından sonra saksılar seraya getirilebilir. Serada 18° C'de 2-3 hafta içinde çiçeklenme başlar.

İhraç edilecek soğanlar çevre büyüklüklerine göre 20-22 cm, 22-24 cm, 24-26 cm ve daha büyük olanlar olmak üzere 4 boya ayrılır. Düşük sıcaklıkta depolanan soğanların çiçeklenmediği belirtilmiştir. Depolama sırasında çürümeye, kızışma gibi durumların olup olmadığa dikkat edilmelidir.

Kaynaklar

- 1) Alp, S., 2006. Doğal çiçek soğanları, ters lale koruma önlemleri ve yetiştiriciliği. Doğal Çiçek Soğanları Derneği, Yayın No: 2, Altınova/Yalova.
- 2) Hakkâri Valiliği. <http://www.hakkari.gov.tr>
- 3) <http://www.hakkarim.net>
- 4) <http://www.gcfsnp.net/projeler/terslale>